

המכתב – אורנה ראובן ויאיר אלדן

סקירה לשיחות.

ד"ר חנה אולמן

במהלך הספר "המכתב" כותב איתמר למטפלת שלו אלה: "כששמים שני אנשים בחדר והם מתחילים לדבר- אין גבול...הגלגלים נעים והחומרים שלהם מתערבבים"...

הספר הזה הוא נסיון לתאר את המערבולת של ההתערבות הזו תוך יצירת סטינג אחר- חלופת מכתבים אינטנסיבית סוחפת ומפרקת בין מטופל והפסיכולוגית שלו לשעבר, האקס המיתולוגית שלו. מדובר באיתמר הנמצא במשבר ובמסתור בניו יורק וכותב למטפלת שלו בתל אביב, ממנה נפרד כשנה לפני תחילת הספר, והיא כותבת לו בתגובה, לעיתים בנסיון לאיפוק ועמדה טיפולית ולעיתים כבעל כורחה נגררת בקצה כוחותיה למעגל סאדו- מזוכיסטי. מדובר ברומן מכתבים לופת שהוא יצירה משותפת של ד"ר אורנה ראובן, פסיכולוגית קלינית וחברה במכון תל אביב לפסיכואנליזה בת זמננו, ויאיר אלדן מרצה למשפטים וסופר. הספר נקרא כסיפור מתח, הדמויות חיות והמכתבים מרתקים, ואולם בסקירה זו לא אתייחס לספר כיצירה ספרותית אלא כהזדמנות לחשיבה על דילמות בטיפול פסיכואנליטי בן זמננו.

הספר מעלה שאלות רבות על יחסים בכלל ויחסי מטפל מטופל בפרט. מנקודת מבטו של הקורא המקצועי עולות שאלות על גבולות ומשמעות הסטינג הטיפולי, על אתיקה מקצועית, על מקומה של אהבה ומיניות בטיפול, על פגיעות המטפל, על ההתכנות של הצלה, כל אלו צפות במהלך הקריאה. מתעוררות מחשבות סותרות לעיתים, על מה מרפא, מה נכון או מה הייתי עושה במקום המטפלת הזאת. בסקירה זו אתמקד בשאלה שהעסיקה אותי במיוחד במהלך הקריאה- מדוע, למרות הנסיונות

הנואשים של שני הכותבים לחפש שנויי וגאולה לנפש מיוסרת, ברור לנו או לפחות לי כקוראת, כי הקשר הזה נדון לכשלון והטרנספורמציה הולכת ומתרחקת ככל שהקשר הופך עז ולופת.

אתחיל בווידוי - כשפתחתי את "המכתב" וקראתי את שני העמודים הראשונים של מכתבו הסוער היצירי והבוטה של איתמר לאלה, בקשתי מיד לסגור את הספר ולהניח אותו מידי. זאת היתה תגובה עוצמתית ולא רגילה עבורי... תחושה של תעתוע, מציצנות, חרדה, מפגש עם אל ביתי מאיים ויחד עם זאת מוכר, חשש מיידי מהפוטנציאל הנפיץ של הספר כהתקפה על גבולות ואתיקה, כחגיגה נרציסטית של מטפלת ומטופל שתוציא "שם רע" למקצוע... תהיתי אם מדובר במצג שווא של מטופל ומטפלת שאכן נפגשו במציאות בחדר הטיפולים, ובחרים להכריז על הספר כ"רומן" כדי להמנע משאלות אתיות. רק כאשר קראתי ושמעתי על האופן שבו נכתב הספר- על ידי אורנה ויאיר שהכירו זה את זה בזו בדייט לא מקצועי, ובפגישה אקראית ביניהם החליטו על כתיבת הרומן, שנכתב אכן בפועל בחליפת מכתבים ביניהם וללא תכנון מוקדם של התכנים- יכולתי להמשיך בקריאה ולהתייחס לספר כאל רומן פיקטיבי שנושאו הוא הקשר הטיפולי ותהפוכותיו.

נראה לי בדיעבד כי התגובה המיידית שלי שיש בה גם עדות לאוטנטיות הרגשית של המכתבים, מהדהדת את תגובות ההעברה הנגדית העוצמתיות שעשויות להתעורר אכן בחדר הטיפולים בנוכחותה של יצריות תשוקה והתאהבות. מתעורר הפחד מגלישה במדרון החלקלק של האהבה בטיפול, ומן האניגמה של ההתערבות שיש בה פוטנציאל מרפא, ביחד עם חומר הנפיץ של חציית גבולות. מתעוררת חשדנות ופגיעות, מתעוררות שאלות על הגבול החמקמק בין פתיינות והתמסרות, בנדנדה של חילופי תפקידים.

חווית התעתוע הג'נרי (האם זהו רומן או יומן?) מהדהדת את חווית התעתוע שבקשר בין איתמר ואלה.

הספר מתאר מרחב דחוס ומערבולת של קשר מוצף באהבה, תלות מין תוקפנות ואימת השגעון. נדמה שהקשר הדיאדי מתקדם אך יחד עם זאת הוא נשאר במקום. התנועה במכתבים מדמה דיאלוגים טיפולים של פירוק ואחוי, הרס ונסיונות תיקון, אך העוצמה הרגשית נשארת כמו כלואה בתוך בועה שבה לא יכולה להתרחש התקדמות. שני הצדדים כפופים זה לזו בחזרתיות אובססיבית. אין התפתחות בקשר ביניהם אלא חילופי תפקידים. מחד, חזרתיות זו משחזרת את תחושת החריש באותו מקום, תנועת המחט התקועה בתקליט, שהיא חויה מוכרת וצפויה בשלבים שונים של הטיפול האנליטי, מאידך בולטת מתחילת הספר חויית חוסר התוחלת וחוסר האפשרות להתפתחות וגדילה בטיפול שאיננו טיפול.

"המכתב" מייטיב לתאר את החוויה הטיפולית העוצמתית שמתרחשת הן בעולם ה-as if של תבנית ההעברה, ובעולם הקשר האמיתי, עולמות שלא נתן להפריד ביניהם. לפחות בחצייו הראשון של הספר אלה מבינה היטב שוב ושוב את המתרחש ביניהם כשיחזור העברתי, מנסה בתחילה להגיב מעמדה פרשנית שרואה בתשוקה של איתמר התנגדות ("מתי תהיה מוכן לדבר אתי באמת?") ובעת ובעונה אחת היא מבינה ונמשכת אל הברית ביניהם כמתקיימת בעולם מאד אמיתי של קרבה, חיבור רגשי אינטימי ואפל ובשל כך מאיים, בכאן ובעכשיו של הקשר בין גבר לאשה. במהלך הטיפול האנליטי באופן בלתי נמנע אנו "נדבקים" בשגעון של המטופל. איננו יכולים שלא להשתתף ב"אניגמה של ההעברה" (1), בדרמה שאנחנו גם מנסים לצפות בה. וכך, במקרה זה המכתבים מנכיחים את האידאליזציה וההקסמות בין איתמר ואלה כאשר

איתמר מעריץ את אלה מרגע פגישתם הראשונה, מייחס משמעות קוסמית גרנדיוזית למפגש ביניהם כיחודי וחד פעמי ויחד עם זאת מחפש כל דרך לחדור, לפענח להשפיל ולזעזע את הדמות האניגמטית של המטפלת לשעבר. אלה מצדה הודפת ונלחמת, מנסה להחזיר את המטופל אל המקומות הפגיעים שלו ולהחזיר את שניהם אל הקליניקה, אך נסיונותיה נחווים כמין השפה ולחוץ, ונראה כי היא נמנעת מלהכיר בעצמה בכוח הפתייני העצום של הקסמות זו ובאופי המדבק של ההסחפות, ובכך מעצימה את המלכודת.

מהו טיבה של המלכודת הזאת? זוהי מלכודת פוטנציאלית שבה ההקסמות יכולה להיות הדדית ומפרה אך גם מאיימת מעוררת חשד, בולענית, מלכודת דבש שמלווה את איתמר ואלה. שניהם נסחפים לקשר שבו החתירה לזכות בתשוקה ובהתפעלות של האחר ולשלוט בו או בה, מאפילה ומאיינת את הנסיונות למיטבות טיפולית.

במיוחד בחציו הראשון, הספר מתאר היטב את ההקסמות בטיפול, המשיכה וההתאהבות של המטופל במטפל שאותה אנו מכירים היטב מ"אהבת ההעברה" של פרויד (2) ואת ההתאהבות של המטפל במטופל שאותה אנו מכירים טוב יותר מכתבים מאוחרים יותר (3,4,5). לעיתים מתחוללת הקסמות כזו מיד בתחילת טיפול, לעיתים איננה מופיעה כלל, אך במהותה מדובר כאן בחוייה של מפגש אינטימי עם אחר שאנו לא רק אוהדים ומעריכים אותו, אלא כמהים לקרבתו באופן כואב ומתוק כאחת. כפי שמתאר מלצר בקונפליקט האסתטי (6), התינוק מוקסם מפניה של האם וממיניותה הלא מודעת ונושא את האניגמה והכמיהה לחדור לתוכה כל חייו, כשיש בכמיהה הזאת גם את התשוקה וגם את מה שחייב להשאיר סתום ובלתי נחדר. זוהי הכמיהה שעשויה ללוות לא

רק את המטופל באהבת העברה, אלא גם את המטפל.

בהערות אגב, פרויד כפי שגאבארד מצטט (7), כותב לאיטינגון כי האהבה היא הגורם המרפא בטיפול:

“Essentially, one might say the cure is affected by love.”

פרויד כמובן לא התכוון לכך שאהבת המטפל היא המרפאת את המטופל אלא כי אהבת העברה, אהבתה של המטופלת לרופא, היא אופנות הרפויי. פרויד היה משוכנע בהיותה של המשיכה הארוטית מרכיב אקטיבי בהחלמה. (7, עמ' 8): every psychoanalytic treatment is an attempt at liberating repressed love which has found a meager outlet in the compromise of a symptom הפתויי טוען פרויד הוא אינהרנטי לסיטואציה האנליטית. הנוכחות וההקשבה של המטפל מעוררים את האניגמה של האהבה. ואולם למטופל יכולה להיות השפעה סדוקטיבית ועוצמתית לא פחות על המטפל. במאמרו על "אהבת העברה" פרויד מכיר בכך ומתייחס לאהבה בטיפול כלא שונה מן ההתאהבות מחוצה לו, אך מדגיש את הסכנות כחד צדדיות, נפילה ברשתה של המטופלת הפתיינית, סכנה חד צדדית ממנה יש להשמר באמצעות "העמדה הנייטרלית". נראה לי כי בתחילת הספר "המכתב" כך מנסה לנהוג המטפלת. היא מנסה להחלץ לעזרת המטופל שלה תוך כדי שהיא מסמנת את כללי הקשר, אך ברומן המכתבים הזה הקערה מתהפכת על פיה שוב ושוב. לא ברור מי מפתה את מי ומי צריך להשמר. התפקידים הללו מתחלפים במהירות. איתמר מאשים את המטפלת שלו בפתיינות, הגנתיות הסותרות מאחרי הכלים המקצועיים: "איך את הצלחת בדרך לא דרך שלא להחשף ובאותו זמן להניח לי להתאהב בך עירום בתלות שלי במשיכה שלי" (עמ' 55). טענתו מוכרת: את נשאר מוגנת בה בעת שאת חושפת אותי

ומפתה אותי. הוא חסר רחמים אך מדויק, ואנו כקוראים מאמינים לו. אלה מכמירת לב בנסיונות חוזרים ונשנים להבהיר כי הקרבה והאהבה ביניהם אינם הופכים את הקשר לסימטרי ובודאי לא למיני.

אין ספק בכנות האהבה שמאפיינת את היחד של איתמר ואלה ואין ספק בכנות דאגתה והתמסרותה של המטפלת. לטענת כותבים רבים בפסיכואנליזה בת זמננו זו האהבה שמאפשרת את השהיה במקומות הקשים שהאנליזה זורקת אותנו לתוכם ובכך מאפשרת את קיומו של התהליך הטיפולי. אהבת המטפל מופיעה שוב במהלך ההסטוריה הפסיכואנליטית לא רק כמכשול להתקדמות. לוואלד למשל (8) אשר מחייה את רוחו של פרנצי, טוען כי אי אפשר להתבונן באמת נפשית בתשוקה, מבלי לאהוב את האוביקט שאת האמת שלו מנסים לגלות. לוואלד משחרר את המטפל לאהוב את המטופל, האהבה היא הנייטרליות האמיתית ואי אפשר לשחרר את המטופל מן האזורים החסומים בנפשו אם האנליטיקאי נשאר קפוא. כך גם שלדון בד (9) כותב על האנליזה הטובה כתהליך שבו המטפל חותר לאהוב את עולמו של המטופל ואילו המטופל בהדרגה מתאהב במטפל. האהבה הזו (10) היא הרקע, הקרקע שעליו צומחת העבודה והיא מקור פוטנציאלי לערך תרפויטי. יש כאן אם כן משום הטענה שהאהבה בטיפול היא גורם מרפא וגורם אשר מאפשר את החיוניות שמשחררת אזורים חסומים. נראה אכן כי כאשר הטיפול של איתמר התקיים בפועל בתל אביב היה בו ערך רב.

מדוע אם כן ברור כי הקשר המתואר בספר בין איתמר ואלה נועד לכשלון טיפולי ואף לתוצאה טראגית? בעיני תשובה אפשרית אחת היא העדר האפשרות להתמודד עם הויתור של שני הצדדים בהעדר המסגרת הטיפולית הפסיכואנליטית. אדם פיליפס (11) אומר: הפסיכואנליזה היא מה ששני אנשים יכולים לדבר עליו כשהם מחליטים שלא

והבנה הסטורית. לוונסון (1) כתב על 3 דברים הכרחיים על מנת שייתקיים טיפול אנליטי: הסטינג, החקירה והאנאקטמנט.. בקשר המתואר כאן, נתן לומר, יש רק את האנאקטמנט ורק את הכאן והעכשיו, ללא סטינג וללא אפשרות אמיתית לחקירה.

התשובה השניה האפשרית לשאלת הכשלון הטיפולי, נעוצה בהבנת החלקים האניגמטיים של הקשר, במה שנשאר לא מדובר, לא נתן לבטויי, נחוה בעצם הישיבה המשותפת בחדר שבו שני אנשים נושמים רואים חולמים (14) נמצאים בקומוניקציה שבה השתיקות, ההפסקות הפערים המוזיקה חשובים לא פחות מהשפה המדוברת. ההתכתבות של איתמר ואלה גם כאשר היא חשופה, פגיעה ונוגעת ללב, לא מאפשרת את המגע הראשוני הזה, לא מאפשרת את ההבשלה האיטית של משהו שנרקם ביחד. הם אומרים הכל, במיוחד כמובן איתמר אומר הכל בלי סינון, נוגעים, אבל נשארים לבד, כלואים בחזרה הכפייתית ובנדנדה של חילופי תפקידים.

בחציו השני של הספר נראה כי היחסים בין איתמר ואלה מתהפכים. נחשפת ביתר שאת פגיעותה של המטפלת. איתמר רואה הכל, תר אחר הרגעים שחומקים מהטריקים של המקצוע וחושפים את אלה. בהדרגה אנו לומדים על אלה יותר מכפי שאנו לומדים על המטופל- על יחסיה המורכבים עם אמה שנפטרה במהלך הרומן, על חברותיה, על מחלתה. היוצרות מתהפכות- לא ברור מי החזק ומי החלש מי יחיה ומי ימות מי תלוי במי. בפרהפראזה על שאלתו המפורסמת של פרויד אנו שואלים: מה רוצה המטפלת? למה היא משתוקקת מן המטופל שלה? מדוע היא לא מרפה? במהלך הספר המטפלת נחשפת כנזקקת וכבעל כורחה משתמשת במטופל. כפי שמתאר גאבארד (15) יחסי ניצול וחציית גבולות בטיפול מתרחשים לעיתים קרובות בתהליך

יהיה ביניהם סקס.. ההבדל הדק אך המשמעותי ביותר בין טענה זו של פיליפס לבין טענתו של איתמר לעיל, ("אין גבול.. החומרים מתערבבים..") הוא ההכרה בויתור. עבור איתמר ובעצם גם עבור אלה, אין כאן פרדוקס, הדברים ברורים: נלך עם ההתערבות והתשוקה (איתמר) או נהדוף אותם כהתנגדות וחוסר הבנה של מהות הטיפול (אלה). ואולם פיליפס מזכיר- החומרים מתערבבים, אבל הויתור בשני הצדדים הוא אינהרנטי לא פחות מן הפתוי. זהו המתח הדיאלקטי שמאפשר את הפסיכואנליזה.

ולא מדובר רק בויתור על מימוש התשוקה. זהו החלק הקל ביחסיהם של איתמר ואלה. הויתור שלא מתאפשר לאיתמר הוא הויתור על האפשרות לחדור ולשלוט באחר, לדעת את כל כולו. ויתור על אשליית הידיעה והשליטה המוחלטת באוביקט האהבה. הויתור שלא מתאפשר לאלה הוא הויתור על יכולתה שלה להציל, להניק, לתקן, הויתור על אשליית היותה האוביקט הראשוני הכל יכול של המטופל (12)

כל עוד לא מתרחש הויתור הזה בתוך הפרדוקס של התשוקה והנטרליות, ההתערבות והנפרדות, היחסים נדונים לחזרה כפייתית ולקומפלימטריות. (13)

האהבה כרוכה בתלות ובחוסר האונים של ההשתוקקות לאוביקט האהבה, ובשל כך כרוכה בהרס. איתמר צריך את ההכרה של אלה אך מבקש להרוס אותה. העושר האסוציאטיבי, העוצמות הבקשות הקונקרטריות והתוקפנות של איתמר מחזיקים במסתור את החלקים התלותיים הרכים שבהם הוא חש קטן ומושפל. איננו יודעים מה הסיפור ההתפתחותי של איתמר ומה בדיוק משתחזר בקשר שלו עם אלה. נראה כי המטפלת עסוקה מדי בעוצמות החודרנות והתשוקה של הכאן והעכשיו ולא מתאפשרת הפרספרטיבה שבחקירה

"הטיפול הוא קשר לכל דבר והגבולות בו מדומים" (עמ 131) נדונה, נהדפת מקבלת אישור ומיד נסתרת, בתוך ההתכתבות האינטנסיבית, ואולם בסופו של הספר באופן פרדוקסלי האמת המתבררת היא הפוכה לטענתו של איתמר—טיפול שבו הגבולות והמסגרת הם מדומים איננו יכול להתקיים.

ספרות.

1. Levenson E. The enigma of the unconscious. Contemp. Psychoanal. 37: 239-252. 2010
2. פרויד, ז (1915) הערות על אהבת העברה, בתוך: הטיפול הפסיכואנליטי. הוצאת עם עובד, תל אביב. עמ 120-129. 2002
3. Davies, J.M. Between the Disclosure and Foreclosure of Erotic Transference-Countertransference: Can Psychoanalysis Find a Place for Adult Sexuality?. Psychoanal. Dial., 8: 747-766. 1998
4. Searls H.F. Oedipal love in the countertransference. Intern. J. of psychoanal. 40: 180-190. 1958
5. Celenza, A, Analytic love and power: Responsiveness and responsibilities. Psych. Inquiry. 27: 287-301. 2007.
6. מלצר, ד. (2010) הקונפליקט האסתטי, בתוך מקראת מלצר, עורכת מג האריס, תולעת ספרים תל אביב 2013.
7. Gabbard, G. O . love and Hate in the analytic setting, Maryland: Jason Aronson Inc. 1996.
8. Loewald, H. Psychoanalytic theory and the psychoanalytic process. The psychoanalytic study of the child. 25: 45-68. 1970
9. Bach S. (2006) Psychoanalysis and Love, in: Getting from here to there, Analytic

הדרגתי כתוצאה של פגיעות אישית ואנושית בחיי המטפל. אין בספר "המכתב" חציית גבולות מיניים או יחסי ניצול ברורים כפי שגאבארד מתאר, ובכך גם כוחו של הספר. יש בו את העמימות והמורכבות של ההרסנות הלא מודעת של המטפלת, אשר באה לידי בטוי לא בניצול קונקרטי אלא בחוסר היכולת שלה לוותר, באובססיה שלה להציל, בהשתוקקות שלה לתיקוף יכולתה להניק, ואולם לקראת סופו של הספר המטופל הוא זה שמנסה להחלץ לעזרתה.

במאמר של פול ראסל (16) מנוסחת בעוצמה השאלה הנוקבת שאיתמר מעלה לאורך כל הספר: Why cant we be lovers?

איתמר מכריח את המטפלת שלו ואותנו הקוראים המטפלים, לשאול מחדש את השאלה הזו. כל טיפול, ראסל טוען, מעלה את הוורסיה היחודית של השאלה הזו:

"Every treatment delivers with varying poignancy and intensity its own particular version of the question.. It is a painful question that is defended against by both patient and analyst. It is a real question, not simply a transference one, and must be negotiated, not simply analyzed. "

(ראה גם 17 18). אכן המשא ומתן עם השאלה הזאת, עם חוסר ההתכנות של הרומן שיש לקבל אותה ולהתאבל עליה, משא ומתן זה יכול להתרחש בתוך הקשר יציב, עקבי ומוגבל. הגבולות חיוניים לתהליך זה אך בהצבת הגבולות אין די. הטיפול מתרחש בתוך חקירה מתמשכת ומחפשת פשר, שאין בה בדיוק הצבת "חוק" חד צדדית, אלא משא ומתן מבהיר ומאפשר אינדיבידואציה.

בין אם זו היתה כוונת המחברים בין אם לאו, יש בספר "המכתב" קריאת תגר אמיצה על אופיו של הקשר הטיפולי, קריאת התגר של איתמר—

love analytic process, NY: The analytic press. Pp. 125-136.

10. Shaw D. Prologue. *Psychoanalytic Inquiry*. 27:187-196. 2007
11. Philips A. & Bersani L. *Intimacies*. Chicago: University of Chicago press. 2008
12. שטיינר, ג. (2011) לראות ולהראות: להגיח ממסתור נפשי. תל אביב: תולעת ספרים. 2015
13. בנגמין ג. (1990) הכרה והרס- מתווה של אינטרסוביקטיביות. בתוך: מיטשל וארון, פסיכואנליזה התייחסותית: צמיחתה של מסורת. תל אביב: תולעת ספרים. עמ 2013.228-248
14. Atlas G. *The Enigma of desire*. NY: Routledge. 2016
15. Gabbard, G.O . The analyst contribution to erotic transference. *Contemporary psychoanal*. 32: 249. 1966
16. Russell, P.L. The Negotiation of affect. *Contemporary Psychoanalysis*. 42: 621-636. 2006
17. Celenza, A. Sexual boundary violations in the office: When is a couch just a couch? *Psychoanal. Dial*. 16: 113-128. 2006
18. Pizer B. Why cant we be lovers? When the price of love is loss of love. *Journal of psychoanalytic psychotherapy*. (In print).